

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga LV-1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2009.gada 22.oktobrī Nr.1-5/278

Uz 25.10.2009. Nr.1-04/620-pav

**Latvijas Republikas
Satversmes tiesai**
Jura Alunāna ielā 1
Rīgā, LV – 1010

Par viedokļa sniegšanu
lietā Nr.2009-69-03 un Nr.2009-90-03

Tiesībsarga birojā 2009.gada 28.septembrī tika saņemta informācija, ka ar Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk – Satversmes tiesa) tiesneses A.Brantas 2009.gada 25.septembra lēmumu Tiesībsargs atzīts par pieaicināto personu Satversmes tiesā ierosinātajā lietā Nr.2009-69-03 „Par Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumu Nr.1022 „Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves materiālā nodrošinājuma normām” 1.pielikuma (turpmāk – Noteikumu Nr.1022 1.pielikums) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 111.pantam” un lietā Nr.2009-90-03 ar tādu pašu nosaukumu, kā arī lūgums rakstveidā izteikt viedokli par jautājumiem, kam, pēc viņa ieskata, varētu būt nozīme šo lietu izskatīšanā.

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 111.pantā ir noteikts, ka valsts aizsargā cilvēku veselību un garantē ikvienam medicīniskās palīdzības minimumu. No minētā panta izriet ne vien valsts pienākums noteiktos gadījumos un līmenī, kas cieši saistīts ar valsts ekonomiskajām iespējām, veikt pasākumus, lai aizsargātu cilvēku veselību, bet arī valsts pienākums atturēties no tādām darbībām, kas ierobežo iespējas katrai personai pašai rūpēties par savas veselības aizsardzību. Tas ir, saskaņā ar Satversmes 111.pantu ikvienai personai zināmās robežās ir tiesības veikt pasākumus, ko tā uzskata par nepieciešamu savas veselības nodrošināšanai. Satversmes 111.pants ietver arī ieslodzīto personu tiesības saņemt pilnvērtīgu pārtiku.¹

Tomēr Satversmes 111.pants neuzliek valstij par pienākumu nodrošināt ikvienam iespējami augstāko veselības līmeni, taču uzliek par pienākumu aizsargāt ikvienas personas tiesības panākt un saglabāt šādu veselības stāvokli pašai, kā arī, izņemot noteiktus gadījumus, pienākumu atturēties no darbībām, kas traucē personai realizēt šīs tiesības.²

¹ Satversmes tiesas 2002.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr.2002-04-03, 1.punkts.

² Satversmes tiesas 2002.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr.2002-04-03, 1.punkts

Satversmes 116.pantā nav minētas 111.pantā garantētās tiesības. Tomēr tas nenozīmē, ka šīs pamattiesības ir absolūtas un tām nevar noteikt ierobežojumus. Satversme ir vienots veselums, un tajā ietvertās normas tulkojamas sistēmiski. Satversmes 111.pantā noteiktajām personas pamattiesībām var noteikt ierobežojumus, lai aizsargātu citas Satversmē garantētās vērtības, tostarp citu personu pamattiesības un demokrātisku valsts iekārtu.³

Satversme kā vienots dokuments arī prasa, lai tajā garantēto pamattiesību ierobežojumi tiktu noteikti demokrātiskā valstī pieņemamā veidā, tas ir, ar likumu vai uz tā pamata. Turklāt ierobežojumi pieļaujami tikai tiktāl, ciktāl tie nepieciešami minētā mērķa sasniegšanai, tas ir, tiem jābūt samērīgiem (proporcionāliem) ar šo mērķi.⁴

Satversmes 111.panta saturs ir noskaidrojams ciešā sasaistē ar Satversmes 89.pantu, kas noteic, ka valsts atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības saskaņā ar Satversmi, likumiem un Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem.

Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 25.pantā un Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 12.panta pirmajā daļā ir nostiprinātas ikviena cilvēka tiesības uz sava un ģimenes veselības stāvokļa uzturēšanu, kā arī tiesības sasniegt augstāko fiziskās un psihiskās veselības stāvokli atbilstoši savām iespējām. Šīs tiesības nav liegtas arī tām personām, kurām ir atņemta brīvība. Tā ANO Ieslodzīto režīma Minimālo standartnoteikumu (apstiprināti 1955.gadā) 20.punkta pirmajā daļā ir noteikts, ka katrs ieslodzītais noteiktos laikos ir jānodrošina ar pārtiku, kuras uzturvērtībai jābūt pietiekamai veselības un spēka uzturēšanai, tai jābūt labas kvalitātes, labi sagatavotai un pasniegtai. Arī Eiropas cietumu noteikumu (Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikuma Rec(2006)2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem, kas pieņemts 2006.gada 11.janvārī) 22.1.punktā ir atrodams līdzīgs ieteikums: „Ieslodzītajiem nodrošina barojošu uzturu, kas atbilst viņu vecumam, veselībai, fiziskajam stāvoklim, reliģiskajai pārliecībai, paražām un darba specifikai.”

Eiropas Padomes Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (turpmāk – CPT) savu vizīšu laikā brīvības atņemšanas vietās pievērš lielu uzmanību ieslodzīto ēdiena daudzumam, kvalitātei un dažādībai, kā arī tam, kā ēdiens tiek sagatavots un pasniegts.⁵ CPT uzsver, ka ieslodzītajiem pasniedzamajam ēdienam ir jāatbilst pareizas ēdināšanas standartiem, kā arī mūsdienu higiēnas prasībām. Brīvības atņemšanas iestāšu administrācijām ir jānodrošina ēdiens atbilstoši ieslodzīto vecumam, veselības stāvoklim, kā arī viņu nodarbinātības apjomam. Ieslodzītie nedrīkst ciest no sekām, kuras izraisa nepietiekama ēdināšana. Ja iespējams, ēdienam ir jāatbilst ieslodzīto reliģiskajām un kultūras prasībām. Dzeramajam ūdenim jābūt pieejamam visu laiku.⁶

Tāpat CPT pievērš uzmanību laikiem, kad ēdiens tiek pasniegts. Starp maltītēm nedrīkst būt pārāk gari intervāli. CPT arī uzskata, ka pareizai diētai ir būtiska loma ieslodzīto preventīvajā veselības aizsardzībā. Tādēļ tā uzskata, ka

³ Satversmes tiesas 2002.gada 22.oktobra spriedums lietā Nr.2002-04-03, 2.punkts

⁴ Turpat.

⁵ Morgan R. Malcolm E. Combating torture in Europe. Council of Europe Publishing, 2001, p.103.

⁶ Eiropas cietumu noteikumu (Eiropas Padomes Ministru komitejas Ieteikuma Rec(2006)2 dalībvalstīm par Eiropas cietumu noteikumiem 22.1.-22.6.punkts,

ieslodzīto pareizas ēdināšanas nodrošināšanā ir jāiesaista veselības aizsardzības dienesti, kuri ir kompetenti noteikt atbilstošu diētu ieslodzītajiem.⁷

Dažkārt tiek konstatēts, ka ēdiena daudzums, kas dienā tiek piedāvāts ieslodzītajiem, nav atbilstošs. CPT attieksme pret atsevišķu valstu praksi attiecībā uz ieslodzīto ēdināšanu brīvības atņemšanas vietās atspoguļojas tās ziņojumos. Tā ziņojumā par apstākļiem brīvības atņemšanas vietās Ukrainā tika konstatēts turpmāk minētais.

Katru nedēļu iestādē tika sagatavota ēdienkarte ieslodzītajiem, kurā tika sabalansēts kaloriju, tauku un ogļhidrātu daudzums ēdienā, kas izteikts gramos, par katru produktu. Tai skaitā tika noteikts, ka ieslodzītie saņem dienā 80 gramus gaļas produktu. Tomēr pēc intervijām ar personām, kuras atbild par ēdiena piegādēm iestādei, kļuva skaidrs, ka par spīti viņu centieniem, šīs normas nebija iespējams izpildīt. Tas tika skaidrots ar ieslodzījuma vietas grūto finansiālo situāciju. Izvērtējot pieejamos dokumentus, tika konstatēts, ka brīvības atņemšanas vietā dienā uz vienu ieslodzīto tika sagatavoti tikai 34,5 gramu gaļas produktu, kas bija par maz, lai apmierinātu ieslodzīto personu vajadzības.⁸

Latvijas Soduzpildes kodeksa 77.panta trešajā daļā ir noteikts, ka notiesātie saņem uzturu, kas nodrošina normālu organisma dzīvības funkciju norisi. Uztura normas diferencē atkarībā no notiesāto veicamā darba rakstura. Arī Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 19.panta otrajā daļā ir noteikts, ka apcietinātais trīs reizes dienā saņem siltu ēdienu, kas nodrošina organisma dzīvības funkciju normālu norisi. Precīzas notiesāto un apcietināto uztura nodrošinājuma normas ir noteiktas Ministru kabineta Noteikumos Nr.1022, kas izdoti, pamatojoties uz Latvijas Soduzpildes kodeksa 77.panta septītajā daļā un Apcietinājumā turēšanas kārtības likuma 19.panta pirmajā daļā noteikto deleģējumu. Šo noteikumu 1.pielikumā ir noteiktas ieslodzīto dienas uztura normas.

Nenoliedzami, tiesības uz veselību, ir ļoti nozīmīgas, tomēr šo tiesību realizācija ir atkarīga no katras valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem. Starptautiskajos dokumentos sociālās tiesības kopumā ir formulētas kā vispārīgi valsts pienākumi, atstājot dalībvalstīm plašas izvēles iespējas šo tiesību realizācijā. Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 2.pantā uzsvērts, ka dalībvalsts apņemas individuāli un starptautiskās palīdzības un sadarbības veidā maksimālajos esošo resursu ietvaros veikt pasākumus, lai pakāpeniski nodrošinātu šajā paktā atzīto tiesību pilnīgu realizēšanu ar visām attiecīgajām metodēm, tai skaitā arī piemērojot likumdošanu. Arī Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, neapšaubot sociālo tiesību realizācijas ciešo saistību ar katras valsts iespējām, vērā ņemama ir šāda cilvēktiesību atziņa – ja kādas sociālās tiesības ir iekļautas pamatlikumā, tad valsts no tām nevar atteikties. Šīm tiesībām nav tikai deklaratīvs raksturs.⁹

Līdz ar to ir secināms, ka pat pie kritiskiem ekonomiskajiem apstākļiem valsts nav tiesīga atteikties no sociālo tiesību nodrošināšanas tās iedzīvotājiem maksimālo pieejamo resursu ietvaros, ja valsts šīs saistības ir uzņēmusies. Tādējādi valstij ir pienākums nodrošināt arī ieslodzītajām personām iespējami pilnvērtīgu

⁷ Morgan R. Malcolm E. Combating torture in Europe. Council of Europe Publishing, 2001, p.103.

⁸ Murdoch J. The treatment of prisoners. European standards. Council of Europe Publishing, 2006, p.215.

⁹ Satversmes tiesas 2001.gada 13.marta spriedums lietā Nr.2000-08-0109

uzturu, kas nodrošina normālu dzīvības funkciju norisi, kā arī saglabā ieslodzīto veselību.

Kā jau minēts iepriekš, cilvēktiesību ierobežojumi (tai skaitā arī tiesību uz veselību) pieļaujami tikai tiktāl, ciktāl tie nepieciešami konkrētā mērķa sasniegšanai, tas ir, tiem jābūt samērīgiem (proporcionāliem) ar šo mērķi. Izvērtējot, vai Noteikumu Nr.1022 1.pielikumā minētās dienas uztura normas atbilst Satversmes 111.pantam, būtu jāņem vērā vairāki būtiski apstākļi.

Ieslodzīto personu iespējas gūt ienākumus brīvības atņemšanas vietā ir minimālas. Atbilstoši Ieslodzījuma vietu pārvaldes 2008.gada publiskajā pārskatā sniegtajai informācijai 2008.gada 1.janvārī ieslodzījuma vietās kopumā atradās 6873 ieslodzītie, no tiem 1892 apcietinātie un 4981 notiesātais. Nodarbināti bija 1379 notiesātie, proti, tikai 28% no darbaspējīgajiem notiesātajiem. Liela daļa ieslodzīto nesāņem finansiālu atbalstu no brīvībā esošajiem tuviniekiem, līdz ar to viņu iespējas iegādāties pārtikas produktus papildus brīvības atņemšanas vietā piedāvātajam uzturam arī ir ierobežotas. Jāatzīmē, ka arī pārtikas pienesumi no tuviniekiem brīvības atņemšanas vietās nav atļauti. Līdz ar to ļoti daudzi ieslodzītie kopumā ir atkarīgi tikai no tā pārtikas daudzuma, kādu viņiem piedāvā brīvības atņemšanas vieta.

Ar Ministru kabineta 2009.gada 30.jūnija noteikumiem Nr.728 „Grozījumi Ministru kabineta 2006.gada 19.decembra noteikumos Nr.1022 "Noteikumi par ieslodzīto personu uztura un sadzīves vajadzību materiālā nodrošinājuma normām"" tika labots Noteikumu Nr.1022 1.pielikums, samazinot atsevišķu pārtikas produktu dienas uztura normas, piemēram, maizi no skrotētiem rudzu un kviešu miltiem, zivis, kartupeļus un sauso pienu.

Tiesībsarga biroja darbinieki regulāri apmeklē ieslodzījuma vietas. Pēc šiem apmeklējumiem biroja darbinieki ir pārliecinājušies, ka ievērojama ieslodzīto daļa regulāri nesāņem finansiālu atbalstu no saviem tuviniekiem, kā arī nestrādā, līdz ar to ir spiesti iztikt ar to uztura daudzumu, kādu viņiem piedāvā brīvības atņemšanas vieta. Daudziem no viņiem ir vēlēšanās strādāt, bet diemžēl šādu iespēju nav iespējams nodrošināt. Vēršu uzmanību, ka pēdējo trīs mēnešu laikā Tiesībsarga birojā ir saņemtas vairākas sūdzības, kurās ieslodzītie citu jautājumu starpā izsaka neapmierinātību ar esošajām uztura dienas normām un uzskata, ka pašreiz brīvības atņemšanas vietā pieejamais uztura apjoms ir nepietiekams un ilgtermiņā nespēj apmierināt ieslodzīto personu fiziskās un veselības vajadzības.

Tiesībsarga rīcībā ir Latvijas Republikas Veselības ministrijas 2009.gada 9.septembra vēstule Nr.5-01-18.14/3773, kurā norādīts: „Izvērtējot noteikumos iekļautās ieslodzīto dienas uztura normas, Veselības ministrija secina, ka noteikumu ievērošanas gadījumā uzturs, ko saņem ieslodzītie, nodrošina pilnvērtīgu organisma funkcionēšanu, jo uztura kopējā kalorāža, kā arī olbaltumvielu, tauku un oglehidrātu savstarpējās attiecības atbilst veselīga uztura principiem.” Vēstulē arī minēts, ka Noteikumu Nr.1022 grozījumu izstrādes laikā Ieslodzījuma vietu pārvalde lūgusi Veselības ministrijas viedokli par noteikumu projektā izklājamajām ieslodzīto uztura normām. Veselības ministrija savas kompetences ietvaros izvērtējusi ieslodzīto uztura normas un informējusi, ka piedāvātās normas kopumā atbilst veselīga uztura ieteikumiem. Tomēr Veselības ministrija arī norādījusi, ka ieslodzīto dienas uztura normai Nr.2 (nepilngadīgi

ieslodzītie) un Nr.3 (slimi ieslodzītie) nav vēlams samazināt piena produktu daudzumu, jo tas ilgtermiņā var radīt kalcija nepietiekamību. Veselības ministrija arī ieteikusi radīt iespēju ieslodzītajiem ieslodzījuma vietās iegādāties pienu un piena produktus, piemēram, kefīru, paniņas, jogurtus, biezpienu u.c., kā arī kalciju saturošus uztura bagātinātājus.

Apzinoties šī brīža vispārējo ekonomisko stāvokli valstī, kad finanšu līdzekļu trūkuma dēļ tiek samazināts finansējums valsts pārvaldes iestādēs, kā arī sociālajā jomā, diskutējams ir jautājums par to vai ieslodzīto personu dienas uztura normas būtu saglabājamās nemainīgā apjomā. Tomēr uzmanība būtu jāpievērš tam, vai šis ierobežojums, kura galvenais mērķis, iespējams, ir ietaupīt valsts resursus, konkrētajā gadījumā ir samērīgs un proporcionāls iegūtajam labumam.

Nemot vērā iepriekš minēto, secinu, ka ieslodzīto dienas uztura normu samazināšana pati par sevi var nebūt pretrunā ar Satversmes 111.pantu pie nosacījuma, ka samazinātais dienas uztura normu apjoms ir pietiekams, lai nodrošinātu atbilstošu dienas uzturvielu apjomu ieslodzītajiem, un ilgtermiņā nerada kaitējumu ieslodzīto veselībai. Turklāt, vērtējot pašreiz Noteikumu Nr.1022 1.pielikumā spēkā esošās dienas uztura normas ieslodzītajiem, būtu jāpievērš uzmanība tam, vai šobrīd brīvības atņemšanas vietās piedāvātais dienas uztura apjoms ir pietiekams, lai apmierinātu to ieslodzīto fiziskās un veselības vajadzības, kuri negūst papildus ienākumus un nesaņem finansiālo atbalstu no tuvinieku puses, līdz ar to savu vajadzību apmierināšanai nevar iegādāties pārtikas produktus brīvības atņemšanas vietā (cietuma veikalā).

Vēršu uzmanību arī uz to, ka ilgstoša pilnvērtīga uztura nenodrošināšana ieslodzītajiem var radīt ne vien Satversmes 111.pantā garantēto personu tiesību uz veselību aizskārumu, bet var skart arī Satversmes 95.pantā noteiktās ikviena cilvēka pamattiesības. Satversmes 95.panta otrais un trešais teikums noteic, ka spīdzināšana, citāda cietsirdīga vai cieņu pazemojoša izturēšanās pret cilvēku ir aizliegta. Nevienam nedrīkst pakļaut nežēlīgam vai cilvēka cieņu pazemojošam sodam. Eiropas Cilvēktiesību tiesa gadījumos, kad tiek vērtēti jautājumi par iespējamu Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 3.panta pārkāpumu attiecībā pret personām, kurām atņemta brīvība, citu apstākļu vidū ir vērtējusi arī pietiekamu uztura nodrošinājumu ieslodzītajiem un atzinusi, ka valstij ir pienākums nodrošināt personām ieslodzījuma laikā atbilstošu uzturu¹⁰. Līdz ar to pie noteiktiem apstākļiem, nenodrošinot ieslodzītajām personām pietiekamu uzturu, var tikt pārkāpts ne vien Satversmes 111.pants, bet arī Satversmes 95.pants.

Pielikumā: Veselības ministrijas 2009.gada 9.septembra vēstules Nr.5-01-18.14/3773 kopija ar pielikumiem uz 10 lapām.

Tiesībsargs

R.Apsītis

Lepika 67686768

¹⁰ Piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2009.gada 6.jūlija spriedums lietā Andrejevskis pret Krieviju (Andrejevskiy v. Russia), piet.Nr.1750/03, 77.punkts.